

تأثیر قصه‌گویی بر پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان دختر پایه چهارم ابتدایی
مدارس شیراز در سال تحصیلی ۹۷-۹۸

راضیه احمدی*

فیروزه عباسیان**

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر قصه‌گویی بر پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان دختر پایه چهارم ابتدایی مدارس شیراز در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ است. این پژوهش از نوع کاربردی است و با طرح گروه کنترل نابرابر پیش‌آزمون و پس‌آزمون در دو گروه آزمایش و کنترل، در این پایه، براساس جنسیت انجام شده و از نوع تحقیق شبه آزمایشی است.

جامعه آماری آن را ۱۳۳ نفر از دانش‌آموز دختر پایه چهارم ابتدایی تشکیل می‌دهند. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری ساده استفاده شده و در آن ۷۵ دانش‌آموز دختر براساس جدول مورگان برای طرح انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات آزمون‌های سواد خواندن، قصه‌گویی از کتاب‌های کانون براساس سرفصل‌های کتاب فارسی، علوم و هدیه‌های آسمانی است که روایت آن‌ها را ۸ معلم کلاس چهارم به صورت داوطلبانه انجام دادند. نتیجه پایایی آن نیز با بهره‌گیری از

* کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، مربی ادبی کانون پرورش فکری و مدرس دانشکده فنی حرفه‌ای الزهرا

razeyeh_ahmadi2020@gmail.com

شیراز

** کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی، عضو هیأت علمی دانشکده فنی حرفه‌ای الزهرا شیراز

Fe.abbaseyan@yahoo.com

تاریخ پذیرش:

تاریخ دریافت:

روش بازآزمایی در متن قصه‌گویی شده، بر اساس کتاب فارسی ۹۰/ و براساس کتاب علوم و هدیه‌ها ۸۵/ به دست آمد.

نتایج نشان می‌دهد که قصه‌گویی بر پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان دختر پایه چهارم مؤثر است. هم‌چنین بین پیشرفت سواد خواندن با متن قصه‌های گفته شده براساس کتاب علوم، فارسی و هدیه‌های آسمانی براساس جنسیت، تفاوت معنا داری دیده نمی‌شود.

مقدمه

یادگیری مهارت خواندن، یکی از مهم‌ترین نیازهای دانش‌آموزان در عصر حاضر است. کمبل بهتر اندیشیدن و بهتر زیستن را در گرو توانایی درک مطلب، تفسیر و استنتاج از متون درسی و غیر درسی می‌داند. برخی افراد تصور می‌کنند خواندن به معنای شناسایی واژه است. در صورتیکه «خواندن صحیح، نیاز به تفکر و درک پیام نویسنده دارد. مطمئناً واژه‌ها ابزارهای ضروری خواندن هستند. اما مهم آن است که وقتی فرد واقعاً در فرایند خواندن درگیر می‌شود باید بر معنای فراتر از واژه تمرکز یابد تا بتواند ایده‌های نویسنده را بفهمد. خواندن یک فرایند است و یک فرایند، همواره شامل تغییر می‌باشد.

«خواندن صحیح، واژه‌های نوشتاری را به تفکر معنی داری که خواننده می‌فهمد، تغییر می‌دهد.» (ایزدی، ۱۳۸۴) مسئله خواندن همواره ذهن پژوهشگران و معلمان را به خود مشغول داشته است. در همین راستا «انجمن بین‌المللی ارزیابی پیشرفت تحصیلی» (IEA)، مطالعه‌ای تطبیقی با عنوان مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن (پرلز) را در زمینه سواد خواندن کودکان ۹ ساله در میان کشورهای دنیا انجام داد. مطالعه پرلز یکی از مجموعه مطالعات گسترده این انجمن است و به فاصله هر پنج سال یک بار در میان دانش‌آموزان کشورهای داوطلب برگزار می‌شود؛ نتایج این مطالعه نشان می‌دهد:

الف) جایگاه سواد خواندن دانش‌آموزان ایرانی در پرلز (۲۰۰۱) از میان ۳۵ کشور شرکت‌کننده در رتبه ۳۲ یعنی جلوتر از سه کشور (کویت، مراکش و بلژیک) است. متوسط عملکرد سواد خواندن این دانش‌آموزان در متون ادبی ۴۲۱، متون اطلاعاتی ۴۰۸، و میانگین کل ۴۱۴ است و از کل تعداد

۷۴۳۰ دانش آموز فقط ۲۱ دانش آموز کل نمره را کسب کرده اند، بیش از ۶۰ درصد دانش آموزان نتایج ضعیف و خیلی ضعیف، ۲۲ درصد متوسط و فقط ۱۸ درصد عملکرد خوب و خیلی خوب داشتند. (Martin, Kennedy, ۲۰۰۳: ۳۳ و ۷۸)

ب) جایگاه سواد خواندن دانش آموزان ایرانی در پرلز (۲۰۰۶) از میان ۴۵ کشور شرکت کننده در رتبه ۴۰ یعنی جلوتر از پنج کشور (اندونزی، قطر، کویت، مراکش و آفریقای جنوبی) است. متوسط عملکرد خواندن این دانش آموزان در متون ادبی ۴۲۶، متون اطلاعاتی ۴۲۰ و میانگین کل ۴۲۱ است. (کریمی، ۱۳۸۶: ۱۷)

ج) میانگین کل نمرات جهانی در هر دو مطالعه ۵۰۰ است و میانگین کل نمرات دانش آموزان ایرانی در هر دو مطالعه در هر سه حالت - میانگین کل، میانگین متون ادبی و میانگین متون اطلاعاتی - به طور معناداری کمتر از میانگین جهانی می باشد.

د) متوسط عملکرد دانش آموزان ایرانی در پرلز (۲۰۱۰) در پاسخ به سوالات متن ادبی ۴۲۱ و متن اطلاعاتی ۴۰۸ بود که از ۱۳ نمره تفاوت حکایت دارد؛ هم چنین در پرلز (۲۰۰۶) نیز متوسط عملکرد دانش آموزان ایرانی در پاسخ به سوالات متن ادبی ۴۲۶ و متن اطلاعاتی ۴۲۰ بود که از تفاوت ۶ نمره ای حکایت دارد.

هر چند مقایسه نتایج این مطالعه در پرلز (۲۰۰۱) و (۲۰۰۶) نشان می دهد میانگین نمرات دانش آموزان ایرانی در دو مرحله آزمون به میزان ۷ نمره رشد داشته است، اما این میزان رشد از نظر آماری معنادار نیست و متأسفانه ضعف مفرط دانش آموزان ایرانی را در زمینه سواد خواندن نشان می دهد و نظام آموزشی ما را با چالشی جدی و بزرگ مواجه کرده است.

سوالات پژوهش

زیرسازهای اصلی سواد خواندن ارتباط بنیادین با یادگیری خواندن دارد، باید دانست حال که دانش آموزان ما در زمینه سواد خواندن ضعف دارند:

- چگونه می توانیم توانایی درک مطلب را در کودکان تقویت کنیم؟
- روش های نوین و اثربخش در پرورش مهارت های خواندن کدامند؟

- آیا قصه‌گویی در پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان مؤثر است؟
 محققین در این پژوهش به دنبال بررسی تاثیر قصه‌گویی بر پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان دختر پایه چهارم مدارس شیراز است و سواد خواندن را در متون انتخاب شده قصه‌گویی براساس کتاب‌های فارسی، علوم و هدیه‌های آسمانی انتخاب شده است.

پیشینه پژوهش

رهبر، امیر (۱۳۸۸) بررسی تاثیر برنامه درسی تلفیقی بر یادگیری دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی در درس علوم تجربی با روش قصه‌گویی تلفنی، تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی

این پژوهش با هدف بررسی تاثیر برنامه درسی تلفیقی و غیر تلفیقی بر یادگیری دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی در درس علوم تجربی استفاده از روش قصه‌گویی صورت گرفته است. از میان جامعه آماری که کلیه دانش‌آموزان پسر سال سوم ابتدایی منطقه ۳ شهر تهران مدرسه‌ی پسرانه صالحین به عنوان نمونه دسترس انتخاب و حجم نمونه ۱۲۰ نفر بود. این پژوهش از طرح عاملی ۲*۲ استفاده شد. روند اجرا به این صورت بود که هر یک از کلاس‌ها به صورت تصادفی به عنوان گروه‌های آزمایشی A, B, C, D برگزیده شدند و طی ۶ جلسه در ۲ هفته‌ی متوالی تحت آموزش‌های مربوطه قرار گرفتند اما در مورد گروه آزمایشی B, D برنامه درسی تلفیقی و غیر تلفیقی به روش قصه‌گویی اجرا شد. نتایج نشان داد میزان یادگیری دانش‌آموزان از برنامه درسی تلفیقی بیشتر از یادگیری آن‌ها از برنامه درسی غیر تلفیقی بوده است. همچنین نشان داد که میزان یادگیری دانش‌آموزان از روش قصه‌گویی تلفنی بیشتر از یادگیری آن‌ها از روش سنتی بوده است. تیموری، مرسا (۱۳۹۲) بررسی مقایسه‌ای تأثیر داستان‌گویی همراه تصویر و انجام بازی بر یادگیری لغت در حد شناخت بر زبان‌آموزان ایرانی پیش‌دبستانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور تهران

این پژوهش با هدف مقایسه‌ی تاثیر دو روش قصه‌گویی و بازی در شناخت واژگان و همچنین روش زبان‌آموزان Kindergarten EFL بر یکدیگر است. شرکت‌کنندگان ۴۰ زبان‌ای ایرانی بین

سنین ۵ تا ۶ Whoe کلاس های قبل از مدرسه مهد کودک هستند. آموزش به مدت ۸ جلسه برای هر دو گروه انجام شد. در کلاس مبتنی بر بازی پژوهشگر ۴ بازی مختلف و هر جلسه دو نفر را مد نظر قرار داد و در کلاس مبتنی بر داستان پژوهشگر ۸ داستان کوتاه انتخاب و هر کدام را در یک جلسه توضیح داد. پس از جلسه هشتم، پس از آزمون اجرا شد و براساس یافته های آزمون در اثر افراد و آزمون t مستقل، نشان داد که هر دو روش مؤثر بوده و گروه بر اساس داستان کمی بهتر بوده است.

اهمیت و تعریف خواندن

خواندن مهارتی است که همه ما آن را عادی می شماریم؛ ولی در واقع فرایندی پیچیده و عالی است که اجزای بسیار متفاوتی را در بر می گیرد. یادگیری و جریان آن، یکی از ارکان اصلی برنامه تربیتی به شمار می آید. یادگیری اساس رفتار افراد را تشکیل می دهد. پژوهش های مختلف ثابت کرده است که یکی از عوامل مهم در ایجاد نابسامانی های اجتماعی مانند بیکاری، ترک تحصیل، بزهکاری و حتی جرم و جنایت، ناتوانی در خواندن است. بنابراین نکته مهم در امر خواندن توجه و تأکید بر امر فهمیدن می باشد نه صرفاً خواندنی که به صورت عادت در آمده است. خواندن ترجمه مستقیم نمادهای نوشتاری به فکر یا گفتار است. خواندن فرآیند معناسازی از متن است. خواندن، فعالیتی هدفمند است که مستلزم تنظیم فعالیت های شناختی گسترده برای رمزگشایی و درک معنایی است. «ساخت های رمزگشایی ساده در خواندن به صورت الگوهای پیچیده تری تغییر می کنند که لازمه آن ها وجود تعامل و جبران برای معنی دار ساختن متن است» (تیموری، ۱۳۹۲). «خواندن فعالیتی چند بعدی است که در آن خواننده دست به استنتاج می زند و دانش قبلی خود را به تکلیف خواندن پیوند می دهد.» (رهبر، ۱۳۸۸: ۲۲).

بسیاری از کودکان با یادگیری خواندن، از مرحله ای می گذرند که به نظر می رسد نخست بر نشانه های دیداری متن مانند شکل واژه تکیه دارد. در هر برنامه کارآمد آموزش خواندن باید تأکید بر خواندن، هم چون فرآیندی با معنا رعایت شود. دانش آموزان پس از یادگیری خواندن وارد مرحله خواندن برای یادگیری می شوند. تکالیف خواندنی از جمله مهم ترین راهبردهایی است که

معلمان برای تحقق یادگیری‌های جدید به کار می‌برند. با آغاز سال سوم ابتدایی که بیشتر دانش‌آموزان نخستین مهارت‌های خواندن را به دست آورده‌اند تأکید خواندن از یادگیری خواندن به خواندن برای یادگیری منتقل می‌شود. «هرچند دانش‌آموزان بیشتر بالغ می‌شوند، تأکید آنان بر خواندن همچون روش جدیدی برای یادگیری مطالب آشکارتر می‌شود. یادگیری از طریق خواندن مطالب، چنان حوزه مهمی در آموزش است که موجب آفرینش انبوهی از آثار تحقیقی شده است.» (سنگری، ۱۳۸۵: ۱۹)

کمال پولادی در کتاب رویکردها و شیوه‌های ترویج خواندن می‌گوید: «از آنجا که توسعه و ترویج کتابخوانی موضوعی چند وجهی است لازم است طی نگاهی همه جانبه در سطوح مختلف از خرد تا کلان این بحث پیش رود. او در ادامه ذیل فعالیت‌هایی که در دوران امروز می‌توان برای ترویج خواندن میان نوجوانان اشاعه داد قصه‌های دیجیتالی را در کنار نمایش خلاق عنوان می‌کند و اهمیت قصه‌های دیجیتالی را از دو جهت بر می‌شمرد: ۱: فن آوری نوین را به مثابه ابزار دست رسی به قصه تلقی کنیم. دو: همین فن آوری نو را امکانی برای شریک کردن دیگران در قصه‌های تولید شده برشمریم.» (پولادی، ۱۳۸۷: ۷۸) او در چند و چون قصه‌های دیجیتالی بیش از این وارد نمی‌شود و بحث خود را در حوزه نمایش خلاق ادامه می‌دهد. اگرچه حوزه قصه‌های دیجیتالی، حوزه‌ای گسترده و چند منظوره است که به سرعت هم رو به گسترش است.

اید از قصه‌گویی به عنوان یک روش آموزشی غیرمستقیم و متناسب با دنیای کودکی و نوجوانی به صورت آزاد و داوطلبانه با روش‌هایی از پیش تعیین شده و کلیشه‌ای سلطه‌گرایانه بهره گرفت. خلاقیت در فضایی آزاد و به دور از هرگونه اعمال عقیده و اجبار به وجود می‌آید و آزادی در انتخاب موضوع و نوع قصه زمینه رشد خلاقیت را فراهم می‌سازد و گرنه انتخاب از پیش تعیین شده چنانکه در کتاب درسی جدید سال اول دبستان در چارچوبی مشخص و تکلیف شده نه تنها خلاقیتی را به وجود نمی‌آورد بلکه توانایی یادگیری کودک و نوجوان را نیز به هدر داده و میل و رغبت او را به مطالعه و یادگیری نیز از بین می‌برد.

روانشناسان و متخصصان آموزش و پرورش بر این عقیده‌اند که شکل‌گیری فرآیندهای عالی ذهن انسان در دوران کودکی اگر در شرایط آزاد و دموکراتیک صورت گیرند به مکانیسم‌های فعال و

نیرومندی بدل می‌شوند که توسط آن‌ها فرهنگ بشری به صورت بخشی از طبیعت او در می‌آیند و آن را همواره پویا و زنده نگه خواهند داشت.

هنر قصه‌گویی ناگزیر برای تبدیل شدن به روش آموزشی خلاق باید از این قانون پیروی کند تا بتواند به بازسازی و نوسازی خود پردازد. چنین دگرگونی می‌تواند هنر قصه‌گویی را به عنوان کم‌هزینه‌ترین، ساده‌ترین و در دسترس‌ترین روش آموزشی برای همه دوره‌های سنی حتی سالمندان تبدیل کند و این هنر می‌تواند در همه مکان‌ها و در تمامی فصول سال برای آموزش مفاهیم علمی و انتقال تجربه‌های با ارزش زندگی اجتماعی مورد بهره‌برداری عموم قرار گیرد. هنر قصه‌گویی می‌تواند با بهره‌گیری از امکانات موجود با تمامی اشکال گوناگون خود، از خواندن قصه، یا بیان قصه فی‌البداهه تا استفاده از تصاویر و شکل و عروسک‌ها و بازی زنده نمایش، فیلم... با توجه به نوع پیام یا محتوای خود و متناسب با شرایط مخاطب کاربردی رسمی و غیررسمی داشته باشد.

یافته‌های پرلز

نتایج مقایسه‌ای مطالعاتی پرلز (۲۰۰۱) و (۲۰۰۶) به طور کلی نشان می‌دهد:

- ۱- وضعیت دانش‌آموزان دختر در پاسخگویی به سوالات (متون ادبی و متون اطلاعاتی) در هر دو مطالعه بهتر از وضعیت دانش‌آموزان پسر بوده است.
- ۲- وضعیت دانش‌آموزان در پاسخگویی به سوالات متون ادبی بهتر از وضعیت آنان در پاسخگویی به سوالات متن اطلاعاتی بوده است.
- ۳- میانگین کل نمرات جهانی در هر دو مطالعه ۵۰۰ است و میانگین کل نمرات دانش‌آموزان ایرانی در هر دو مطالعه در هر سه حالت - میانگین کل، میانگین متون ادبی و میانگین متون اطلاعاتی - به طور معناداری کمتر از میانگین جهانی است.
- ۴- وضعیت دانش‌آموزان در فرآیندهای درک مطلب در پاسخگویی به سوالاتی که جنبه‌ی استخراج صریح اطلاعات از متن داستان داشته است، بهتر از مواردی بود که نیاز به استنتاج و ارزیابی داشت.

۵- در پرلز (۲۰۰۶) تقریباً تمام دانش‌آموزان (۹۵ درصد یا بیشتر) با کسب حداقل امتیاز سطح ضعیف در معیار بین‌المللی نشان دادند درک پایه و اولیه از خواندن را دارند. هم‌چنین به طور کلی تقریباً سه چهارم دانش‌آموزان در نیمی از کشورها شرکت‌کننده، به نقطه معیار متوسط در مقیاس بین‌المللی دست پیدا کردند.

۶- کشورهای که در پرلز (۲۰۰۶) نسبت به پرلز (۲۰۰۱) متوسط عملکرد خواندن در آن‌ها افزایش داشتند بیشتر در هر دو بخش از اهداف خواندن و فرآیندهای درک پیشرفت داشتند و به طور مشابه کشورهای که در پرلز (۲۰۰۶) نسبت به پرلز (۲۰۰۱) در متوسط عملکرد خواندن افت داشتند بیشتر در هر دو بخش از اهداف خواندن و فرآیندهای درک افت کردند.

۷- بیگانگی و نامأنوس بودن بیشتر دانش‌آموزان ایرانی با بخشی از متن‌های آزمون پرلز به ویژه بخش اطلاعاتی نیز از دیگر موارد قابل توجه است که متأسفانه این گونه متن‌ها را در کتاب‌های درسی خود بسیار کم تجربه کرده‌اند.

مهمترین نکته در زمینه وضعیت نازل دانش‌آموزان ایرانی در آزمون پرلز، نارسایی و ضعف برنامه‌ریزی آموزشی و شیوه‌های تدریس در مدارس ایران است که دانش‌آموزان را بیشتر براساس پاسخ‌های از پیش تعیین شده و انداختن معلومات کتابی به جای تجزیه و تحلیل و تفسیر مطالب درسی عادت داده‌اند.

دانش‌آموزان ایرانی بر این اساس باتوجه به روش‌های رایج یاددهی یادگیری و نظام ارزشیابی در هنگام مطالعه یک متن و پاسخ‌دهی به سوالات، تنها در پی حفظ مطالب و یا استخراج مستقیم اطلاعات خواسته شده از متن هستند و بیشتر آن‌ها یاد نگرفته‌اند که چگونه می‌توانند در تفسیر و استنباط متن‌ها براساس خلاقیت شخص و بازتولید فکری خود عناصر یک متن را تلفیق، ارزیابی و ساماندهی کنند.

بنابراین باتوجه به نتایج تحقیقات داخل و خارج از کشور در این زمینه و بعد از سال‌ها تجربه در زمینه قصه‌گویی و تأثیر آن بر مهارت‌های خواندن، به دنبال این سوالمیم که آیا قصه‌گویی بر پیشرفت سوادخواندن دانش‌آموزان تأثیر دارد؟

فرضیه‌های پژوهش

- روش قصه‌گویی بر پیشرفت سواد خواندن متن ادبی دانش‌آموزان دختر پایه چهارم مؤثر است.
- روش قصه‌گویی بر پیشرفت سواد خواندن متن اطلاعاتی دانش‌آموزان دختر پایه چهارم مؤثر است.

متغیرهای تحقیق

در این پژوهش قصه‌گویی (با ابزار و بدون ابزار) متغیر مستقل و سواد خواندن دانش‌آموزان در متون ادبی و اطلاعاتی متغیر وابسته است.

اهداف	روش	عنوان
به مخاطب در درک مطلب، ساخت ذهنی فضای قصه، کشف رابطه بین شخصیت‌ها کمک می‌کند.	قصه‌گویی سنتی	قصه‌گویی بدون ابزار
به مخاطب در زمینه درک معنای واژه‌ها، سازماندهی و تطبیق با فضای قصه یاری می‌رساند.	قصه‌گویی با زبان محاوره (لهجه)	
از طریق تحریک ذهنی به تقویت خلاقیت مخاطب کمک می‌کند.	قصه‌گوی خلاق (داستان‌سرایی)	
به درک رابطه بین شی و شخصیت‌ها و شناخت بهتر دنیای اطراف کمک می‌کند	قصه‌گویی با ابزار ثابت (فقط یک شی)	قصه‌گویی با ابزار
به چگونگی کاربرد اشیا در موقعیت‌های مختلف و تعیین ملاک‌های رفتاری کمک می‌کند.	قصه‌گویی با ابزار متغیر (چند شی مختلف)	
به تقویت مهارت‌های ذهنی، اعتماد به نفس و کشف روابط بین بخش‌های	ساخت قصه و تصویر با مخاطب	

مختلف یک قصه کمک می کند.

تعریف متغیرهای عملیاتی

سواد خواندن: در این پژوهش ابعاد سواد خواندن از دو جنبه مورد مطالعه قرار می گیرد:

یوند درک مطلب که این دو بعد با آزمون های نوشتاری سنجیده می شود.

- متن ادبی: برای سنجش سواد خواندن دانش آموزان در متن ادبی متن کتبی قصه هایی که بر اساس اهداف کتاب فارسی و موضوعات آن برای قصه گویی انتخاب شده بود در قالب سوالات تستی و تشریحی استفاده شد.
- متن اطلاعاتی: برای سنجش سواد خواندن دانش آموزان در متن اطلاعاتی از متن قصه هایی که بر اساس اهداف کتاب علوم و هدیه های آسمانی و موضوعات آن برای قصه گویی انتخاب شده بود در قالب سوالات تستی و تشریحی استفاده شد.

ردیف	نوع متن	چهار گزینه ای	کوتاه پاسخ	پاسخ ساز	جمع کل
۱	متن ادبی	۱۲نمره	۵نمره	۳	۲۰
۲	متن اطلاعاتی	۱۵نمره	۳نمره	۲	۲۰

اهداف خواندن			تفسیر و تلفیق نظرها و اطلاعات: دانش آموزان باید برای این دسته از سوالات متن را در سطحی فراتر از یکایک جمله ها و عبارات پردازش کنند. بعضی از سوالات از دانش آموزان می خواهند دستیابی به استنباط های روشن (نتیجه گیری مستقیم): این دسته از سوالات که به طور عمده بر اطلاعات موجود در متن استوار هستند از دانش آموزان می خواهند دو نظری را که در جملات مجاور ارائه شده اند به یکدیگر متصل کرده و فاصله خالی میان آنها را از نظر معنایی پر کنند. چهار فرایند اصلی درک مطلب در خواندن
جمع	مواد اطلاعاتی	مواد ادبی	
۱۵	۱۰ درصد	۵درصد	۱- تمرکز بر اطلاعاتی که به طور صریح مطرح شده اند و بازیابی آنها

۳۵	۲۵ درصد	۱۵ درصد	۲- دستیابی به استنباط‌های روشن (نتیجه‌گیری مستقیم)
۲۵	۱۰ درصد	۱۵ درصد	۳- تفسیر و تکمیل ایده‌ها و اطلاعات (تفسیر و تلفیق نظرها و اطلاعات)
۲۵	۵ درصد	۱۵ درصد	۴- بررسی و ارزشیابی محتوا، زبان و عناصر ساختاری متن
۱۰۰	۵۰ درصد	۵۰ درصد	مجموع

سوال‌ها به گونه‌ای طراحی شد که چهار فرآیند اصلی خواندن را اندازه‌گیری کنند:

- ۱- تمرکز بر اطلاعاتی که به طور صریح مطرح شده‌اند و بازیابی آن‌ها: دانش‌آموزان باید تناسب اطلاعات یا نظرهایی که در متن ارائه شده را با اطلاعات مورد نیاز خود تشخیص دهند اما پیدا کردن اطلاعات یا نظرهای خاص مستلزم پیدا کردن یک جمله یا عبارت خاص از متن است.
- ۲- خوانندگان ماهر معمولاً به طور خودکار این نتیجه‌گیری را انجام می‌دهند و ارتباط میان آن‌ها را حتی اگر در متن ذکر نشده باشد تشخیص می‌دهند.
- ۳- ارتباط‌هایی را برقرار کنند که نه تنها ضمنی و تلویحی هستند بلکه بر دانش و تجارب خود آن‌ها متکی‌اند.
- ۴- بررسی و ارزشیابی محتوا، زبان و عناصر ساختاری متن: این سوالات از دانش‌آموزان می‌خواهند که از دانش خود درباره سیاق و ساختار متن و هم‌چنین ادراکشان از قراردادها و ابزارهای زبانی بهره‌گیرند؛ چهار فرآیند اصلی درک مطلب در جدول ذیل آمده است:

روش‌های قصه‌گویی

با اجرای پیش‌آزمون برای هر دو گروه آزمایش و گواه، قصه‌های مناسب براساس محتوای کتاب‌ها گزینش شدند و از معلم مجری طرح هم‌خواستیم که آن‌ها را بررسی کرده و نظرات خود را اعلام کنند.

نوع و روش پژوهش

پژوهش حاضر با گروه کنترل نابرابر و با پیش آزمون و پس آزمون؛ نشان دهنده طرح تحقیقی شبه آزمایشی است و از دو گروه آزمودنی (گروه آزمایش و گروه کنترل) تشکیل شده است که هر دو گروه، دوبار مورد اندازه گیری قرار گرفتند. اندازه گیری اول با اجرای یک پیش آزمون و اندازه گیری دوم با یک پس آزمون انجام شد. از روش های آماری توصیفی و استنباطی بهره گرفتیم.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری پژوهش حاضر را دانش آموزان دختر پایه چهارم ابتدایی مدارس شیراز در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ (تقریباً ۱۳۳ نفر) تشکیل دادند. نمونه گیری ساده براساس جدول مورگان تعداد ۷۵ نفر دختر را شامل شد که از هر کلاس به شکل میانگین ۱۸ نفر انتخاب شدند. هم چنین با توجه به نوع روش تحقیق نیمی از دانش آموزان گروه کنترل و نیمی دیگر گروه گواه را تشکیل می دادند. یعنی از یک کلاس ۳۶ نفره، ۱۸ نفر گروه آزمایش و ۱۸ نفر گروه گواه بودند.

ابزار گردآوری اطلاعات

الف) مشاهده در مرکز: برای ثبت اتفاق ها و رویدادهای یادگیری یک فرم که براساس طیف لیکرت در چهار طیف عالی، خوب، متوسط و ضعیف طراحی شد و معلمان در حین فرایند قصه گوئی و بعد از آن این پرسشنامه را پر می کردند. معلمان باید رفتارهای مورد انتظار را در صورت مشاهده در محیط کلاسی مشخص می کردند، بنابراین طی شش جلسه اجرای قصه گوئی این ارزیابی در هر جلسه اتفاق افتاد. روایی آن نیز توسط ۸ معلم مجری طرح تایید شد.

ب) آزمون سواد خواندن: سوالات این آزمون بر اساس یک متن ادبی (قصه این همه تلق و ملق) و یک متن اطلاعاتی براساس متن قصه (نوک قناری از کتاب قصه‌های علمی) که هر کدام از آن‌ها ۱۵ سوال شامل پرسش‌های (چندگزینه‌ای، پاسخ کوتاه و پاسخ ساز) داشتند طراحی شد و در دو مرحله مورد اجرا قرار گرفت. متن‌های انتخاب شده را کارشناس فرهنگی مرکز و سه نفر از مربیان کانون بررسی و تایید کردند.

شیوه اجرای آزمون

این آزمون در دو مرحله (پیش‌آزمون و پس‌آزمون) انجام گرفت. پیش‌آزمون در اولین جلسه اجرای طرح برای هر ۸ کلاس مجری طرح در محیط کانون برگزار شد.

شیوه تصحیح آزمون

با توجه به این که هر سوال طراحی شده یک وزن مخصوص داشت و جلوی هر سوال ارزش آن نوشته شده بود بعد از هر جلسه قصه‌گویی و اختصاص زمان برای پاسخ دادن به سوالات، نوشته‌های مخاطبان را تصحیح کردیم.

چون روایی آزمون توسط کارشناسان و سایر همکاران تأیید شده بود و برای تعیین پایایی آزمون از روش بازآزمایی و تحلیل آماری همبستگی پیرسون استفاده کردیم. رقم ۹۰/ برای سوالات متن ادبی و رقم ۸۵/ برای سوالات متن اطلاعاتی به دست آمد که از نظر آماری قابل قبول است.

بحث و نتیجه‌گیری

قصه‌گویی، عبارت است از هنر یا حرفه نقل داستان به صورت شعر یا نثر که شخص قصه‌گو آن را در برابر شنونده زنده اجرا می‌کند. «داستان‌هایی که نقل می‌شود، می‌تواند به صورت گفتگو، ترانه، آواز با موسیقی یا بدون آن، با تصویر و سایر ابزارهای همراهی باشد. ممکن است از منابع شفاهی، چاپی یا ضبط مکانیکی استفاده شود و یکی از اهداف آن بایستی سرگرمی باشد. در روزگاران

کهن، تاریخ سنت‌ها، مذهب، آداب قهرمانی‌ها و غرور قومی به وسیله قصه‌گوها از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شد.» (حجازی، ۱۳۸۴: ۲۰۰)

سه عامل عمده در فرآیند قصه‌گویی عبارتند از: «قصه، قصه‌گو و مخاطب. هر یک از این عوامل به نوبه خود و با ویژگی‌های خاص خود، نقش اساسی در فرآیند قصه‌گویی ایفا می‌کنند و نبود هر کدام به معنای عدم قصه‌گویی است. البته نباید از نظر دور داشت که علاوه بر این عوامل، زمان و مکان نیز موثرند.» (ناظمی، ۱۳۸۵: ۶۲-۶۱)

کودکان شیفته قصه و قصه‌گویی هستند و قصه، تأثیری عمیق بر روان، زبان، رفتار و شخصیت کودک می‌گذارد. برخی تأثیرات قصه بر کودکان عبارت‌اند از:

۱- زبان آموزی: قصه‌ها، کودک را با واژگان، اصطلاحات، نام‌ها، ضرب‌المثل‌ها و... آشنا می‌سازند و از این راه، علاوه بر ایفای نقش مهم و جدی در زبان‌آموزی، فرصت خوبی برای اصلاح لغزش‌ها و اشکالات زبانی ایجاد می‌کنند. در کنار قصه‌گویی می‌توان از کودکان خواست تا مثلاً بگویند که نام قهرمان چه بوده، از کجا حرکت کرده، چه دیده، چه گفته و چه انجام داده است. در قصه چه عناصر دیگری وجود داشته و... و قصه‌گو چه ویژگی‌ها و قصه چه روندی داشته است. با طرح این سوال‌ها در پایان قصه، می‌توان به کودکان کمک کرد تا درباره فضای قصه، قهرمانان قصه و حوادث قصه گفت و گو کنند.

۲- انتقال مفاهیم: قصه به علت کشش، زیبایی و نقشی که در برانگیختن حس کنجکاوی دارد، می‌تواند بسیاری از مفاهیم را به کودکان منتقل کند. هم‌چنین با انتقال مفاهیم، به روش غیرمستقیم، نه تنها باعث جذب بهتر و سریع‌تر مفاهیم به ذهن و زبان کودک می‌شود بلکه فهم آن‌ها را عینی‌تر و ساده‌تر می‌سازد، به همین دلیل، قصه‌گویی از جدی‌ترین و بنیادی‌ترین روش‌های انتقال مفاهیم به دنیای مخاطبان، به ویژه کودکان، به شمار می‌آید. مفاهیم ساده علمی، طبیعی و حتی معنا و مفهوم واژگان را طی قصه و گاه بدون نیاز به توضیح، می‌توان منتقل کرد.

۳- تقویت حس کنجکاوی: قصه‌ها به علت دربرداشتن زنجیره حوادث، کودک را وا می‌دارند که به تعقیب حوادث بپردازد یا آن چه در قصه می‌شنود، در دنیای بیرون جست و جو کند. کودک

پس از شنیدن قصه، انگیزه‌های بیشتر و کنجکاوی افزون‌تری برای چنین کاری پیدا می‌کند. گفتنی است که ما باید از نیرو و انگیزه‌ای که قصه در کودکان ایجاد می‌کند، بهره‌گیری و استفاده کنیم. ۴- پرورش قدرت تخیل و خلاقیت: در قصه‌ها عنصر تخیل بسیار قوی و مؤثر است؛ در بسیاری از قصه‌ها، عناصر تخیلی حضوری برجسته دارند. تخیل کودک با شنیدن و خواندن داستان پرورش می‌یابد. گاه دیده شده است که کودک هنگام بازگو کردن داستانی که شنیده است، به دخل و تصرف در آن می‌پردازد یا داستانی بر همان مبنای می‌سازد. اگر این تخیل جهت داده شود، راه برای کشف استعداد کودکان است.

از منظر دیگر، کودکان هنگام گوش دادن به قصه، عناصر، فضا و حوادث آن را در ذهن خویش می‌آفرینند و معمولاً خود را در قالب قهرمان قصه قرار می‌دهند؛ به این ترتیب حداقل تا پایان قصه غرق تخیل در آن‌اند. با طرح پرسش‌هایی در پایان قصه، می‌توان این فضای تخیل و تجسم خلاق را وسعت و عمق بخشید. همراهی یک نغمه مناسب نیز به وسعت دامنه و عمق بخشید. همراهی یک نغمه مناسب نیز به وسعت دامنه و عمق تخیل کمک می‌کند. برای ثبت این فضا که خود زمینه ساز بروز استعدادهای و خلاقیت کودکان است، می‌توان نقاشی برای قصه، کاردستی مناسب قصه و نمایش آن قصه را در زمره فعالیت‌های هنری پس از قصه قرار داد.

۵- آشنایی با واقعیت‌های زندگی: کودک با شرکت کردن در تجربه‌های تلخ و شیرین قهرمانان قصه، با واقعیت‌ها آشنا می‌شود و روش‌های مواجهه با مشکلات را در می‌یابد. به قول شارل پرو: «کودکان را می‌توان از طریق قصه‌های دل‌چسب و دوست‌داشتنی متناسب با توانایی‌های آنان با واقعیت‌های زندگی آشنا کرد. آن‌ها در موقع گوش دادن به قصه، مفاهیم پنهان در لابه‌لای واژه‌ها را درک می‌کنند؛ هنگامی که قهرمان داستان در مرداب بدبختی غوطه می‌خورد، آن‌ها غمگین و نگران می‌شوند و وقتی که به جاده خوشبختی قدم می‌گذارد؛ فریادی از شوق برمی‌آورند و اگر بخت با شخصیت بد داستان یار شود، بی‌صبرانه انتظار می‌کشند تا او به سزای کارهای زشتش برسد؛ این‌ها همه دانه‌هایی است که در دل کودکان کاشته می‌شود و تأثیر آن، بروز حرکاتی از سر شادی یا غم است که خود، نشان از بارور شدن ذهن آن‌ها دارد.» (شورای نویسندگان، ۱۳۷۶)

۶- انتقال ارزش‌ها: همراهی با قهرمانان قصه، باعث می‌شود که صفات، فضیلت‌ها و ارزش‌های آنان با روح و جان کودک آمیخته شود. وقتی قهرمان به علت خوبی، صداقت و بخشش مورد حسد یا ستم واقع می‌شود و سرانجام، همین ویژگی او را نجات می‌دهد، عشق ورزی به این ارزش‌ها، همچون بذری در نهاد کودک افشاندن می‌شود و میل به گریز و پرهیز از کسانی که زشتی‌ها و بدی‌ها را منتشر می‌کنند؛ نیز در وجود او بارور می‌گردد.

۷- اصلاح رفتار: قصه‌ها می‌توانند به اصلاح، بهبود و تغییر رفتار کمک کنند؛ به عبارت دیگر، مقصد قصه، عبرت‌آموزی بوده است. تردیدی نیست که اگر در پایان قصه، باب موعظه و نصیحت باز نشود و قصه خود، آموزنده و عبرت‌آموز باشد، چنین تأثیری را به صورت پنهان و پیدا در رفتار کودک خواهد داشت.

۸- تعامل اجتماعی: اگر کودکان در جریان قصه فعال شوند و حتماً قبل از گفتن قصه، از آن‌ها بخواهیم که در پرسش و پاسخ‌های بعد از قصه شرکت کنند و نظر خود را در مورد قصه و قصه‌گو بگویند، توجه و دقت شنوایی آن‌ها تقویت می‌شود. هم‌چنین، زمینه‌ای فراهم می‌شود که آن‌ها با سخن گفتن و بیان احساسات، شیوه‌های ارتباط با دیگران را تمرین کنند. این شیوه، به ویژه برای کودکان خجالتی و انزواطلب بسیار کارا و مؤثر است.

۹- پیوند فرهنگی: قصه‌ها عامل انتقال میراث فرهنگی و پیوند میان امروز و گذشته‌اند. کودکان با شنیدن قصه‌ها به آرمان‌ها، آرزوها، رنج‌ها و شادی‌ها، باورها و نوع زندگی گذشتگان پی می‌برند. گویی، قصه‌ها پلی هستند که کودکان امروز را به روزگار گذشته می‌برند. قصه‌ها نوعی آموزش تاریخی نیز هستند، چون از لابه‌لای آن‌ها، تصویری از گذشته فراروی خواننده یا شنونده قرار می‌گیرد.

- روش قصه‌گویی بر پیشرفت سواد خواندن متن ادبی دانش‌آموزان دختر پایه چهارم مؤثر است. نتایج حاصل از آزمون‌های آماری بر دو گروه کنترل و گواه نشانگر آن است که قصه‌گویی بدون ابزار موجب درک بهتر مطلب و تفسیرپذیری بیشتر متن می‌شود.

نتایج حاصل از آزمون‌های آماری و تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که قصه‌گویی موجب پیشرفت درک مطلب می‌شود.

- روش قصه‌گویی بر پیشرفت سواد خواندن متن اطلاعاتی دانش‌آموزان دختر پایه چهارم مؤثر است.
 - نتایج نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر قصه‌گویی در متن اطلاعاتی به توانایی تجزیه و تحلیل و استنباط منطقی در مخاطبان منجر می‌شود.
 - نتایج نشان می‌دهد بهره‌گیری از قصه‌گویی در ارزشیابی محتوا، ساختار متن و تکمیل ایده‌ها مؤثر است.
 - بین پیشرفت سواد خواندن متن اطلاعاتی دانش‌آموزان پایه چهارم دختر که بر اساس قصه‌گویی آموزش دیده‌اند تفاوت معنادار وجود دارد.
 - نتایج حاصل نشان می‌دهد که قصه‌گویی بر مؤلفه‌های استنباط و تکمیل ایده‌ها و اطلاعات در متون اطلاعاتی تأثیر بیشتری دارد.
- این پژوهش به طور کلی نشان داد بهره‌گیری از قصه‌گویی با روش‌های گوناگون می‌تواند در پیشرفت سواد خواندن متون ادبی و اطلاعاتی پایه چهارم تأثیرگذار باشد و استفاده از آن به عنوان ابزاری کارآمد برای افزایش درک مطلب دانش‌آموزان در فرآیندهای اصلی سواد خواندن است اما به شکل مؤثر بر مؤلفه‌های تکمیل ایده و تفسیر اطلاعات در متون اطلاعاتی و بررسی و ارزشیابی محتوا و عناصر متن در متون ادبی اثر دارد.

منابع و مآخذ

- ایزدی، مهشید، (۱۳۸۴)، یادگیری و انگیزش یادگیری، تهران: پیام نور.
- پولادی، کمال، (۱۳۸۷)، رویکردها و شیوه‌های ترویج خواندن، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
- تیموری، مرسا، (۱۳۹۲)، بررسی مقایسه‌ای تأثیر داستان‌گویی همراه تصویر و انجام بازی بر یادگیری لغت در حد شناخت بر زبان‌آموزان ایرانی پیش‌دبستانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران

- حجازی، بنفشه، (۱۳۸۴)، ادبیات کودکان و نوجوانان، چاپ هشتم، تهران: روشنگران و مطالعات زنان
- رهبر، امیر، (۱۳۸۸)، بررسی تاثیر برنامه درسی تلفیقی بر یادگیری دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی در درس علوم تجربی با روش قصه‌گویی تلفنی، تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی
- سنگری، محمدرضا و علیزاده، فاطمه صغری، (۱۳۸۵)، آموزش خواندن (روش‌های مطالعه و خلاصه‌ای از برگزاری آزمون پرلز) تهران: ابوعطا
- کریمی، عبدالعظیم، (۱۳۷۴)، نتایج پرلز ۲۰۰۶ مهمترین یافته ملی و بین‌المللی پرلز ۲۰۰۶ در مقایسه با پرلز ۲۰۰۱ تهران: انتشارات پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش
- ناظمی، یحیی، (۱۳۸۵)، ادبیات کودکان، تهران، چاپار، چاپ اول، صص ۶۲ - ۶۱
- شورای نویسندگان، (۱۳۷۶)، فرهنگنامه ادبیات کودکان و نوجوانان، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
- Martin, M.O., Mullis, I.V.S., & Kennedy, A.M. (Eds) (۲۰۰۳). PIRLS ۲۰۰۱ Technical Report. Chestnut Hill, MA: Boston College.